ԿԵՐՊԱՐԻ ՄԱԹԵՒՈՍԵԱՆԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՎԱՀԵՐԻ ՓԻԼՈՅԵԱՆ
vahagp@mail.ru

Ժամանակը բացելու, կերպարը գտնելու, էականը կերպաւորելու ձգտումն ըստ էութեան ամբողջական է ներկայանում Հրանտ Մաթեւոսեանի ստեղծագործութեան մէջ։ Եթէ անգամ այն չի ներկայանում որպէս գիտակցուած նպատակադրում, ապա դրսեւորւում է որպէս ենթագիտակցական ընտրութիւն, ինչը ձեւաւորել են ե՛ւ հայոց կեանքի ու գեղագիտութեան, ե՛ւ ժամանակի ու ժամանակի մարդու խմացութիւնը, ե՛ւ գրող լինելու պատասխանատուութիւնը, ե՛ւ գրականութեան առաքելութիւնը։ «Գրականութիւնը միշտ եւ ամէն անգամ սկիզբ, փորձ ու յանդգնութիւն է»[1]։ *Ճշտենք, որ որոշակի մարդու ու ճակատագրի եւ կեցութեան՝ սովորականի, ամենահասարակի գրականացումը արարման, վերակերտման եւ բացայայտման «փորձ ու յանդգնութիւն» է։ Սա ձեւաւորում է անյայտանանունների այն բազմութիւնը, որ Գաւգամելայի ճակատամարտում կռումկոփում էր Ալեքսանդր Մակեդոնացու յաղթանակը, որ, մինչ այդ, Տրովադայի դարպասների մօտ Հեղինէ էր փորձում վերադարձնել կամ չվերադարձնել, որ մորթւում էր ու խոշտանգւում Դէր-Զօրի անապատներում, որ «Վասն հայրենեաց, վասն Ստալինի» էր գոռում Բեռլինի մատոյցներում...։ Մարդկանց բազմութիւն, որ կարիք ունի մարդկային ջերմութեան ու փաղաքշանքի, սիրոյ ու նուիրումի։ Ամէն մէկի մէջ տրոփում է մի սիրտ, մի հոգի, մի գաղափար, մի-երկու բնազդ, որոնք լիարժէք դրսեւորուելու հնար ու միջոց են ուզում, բայց արտաքին աշխարհի պարտադրանքները ձեւախեղել են նրանց։ Ո՞վ է գրողը նրանց վերաբերմամբ եւ ի՞նչ առաքելութեան է դատապարտում իրեն, կամ խորանալով մարդկային ճակատագրի մէջ՝ ի՞նչ լոյս է տալու նրանց (կամ ինչպէ՞ս է մոռացնել տալու նրանցից քչերի անձն ու գործը)։ Սեփական անհատականութեանն ու գեղագիտութեանը, սեփական ճակատագրին ու սեփականուած ժամանակին հետամուտ՝ ամէն գրող առաջադրում է իր մեկնակէտը, նաեւ՝ Մաթեւոսեանը.* «Ուզում եմ ճշմարիտ վերծանողը լինել նրա՛նց ճակատագրի, ովքեր անհատականութիւն են, բայց կորուստների ու նուաճումների ամփոփագիր են մտնում որպէս անդէմ-անանուն-անցաւ սոսկական միաւոր, մեծ ողբերգութիւններում համր ֆոն են եւ վատ գրողների անզօր գործերում ամբոխ են կնքւում»[2]։ *Այնինչ, եթէ փորձելու ենք մարդ ու մարդկայնութիւն վերացական գաղափարների միլիարդաւոր բազմութեան մէջ տեսնել եւ գնահատութեան ենթարկել որոշակին ու իրականը, քանի որ* «գրականութիւնը, այո, կեանքն է, ողբերգական ու սիրելի կեանքն է ...»[3], *ապա պիտի ենթադրուի, որ եթէ ոչ չափանիշը, ապա գոնէ չափման միաւորը, հենց հասարակ, չաղաւաղուած մարդն է՝ զերծ բարդոյթներից, ազատ պարտադրանքներից ու բռնութիւնից, որին դեռ հասնել է պէտք։ Ի. դարի ողջ գրականութիւնն ասես փորձում է ազատագրել այդ մարդուն քաղաքակրթական կապանքներից ու տաբուներից, քաղաքական, սոցիալական, կրօնական, բարոյական, այլեւայլ տարազներից՝ հասնելու համար մարդու*

նախնական՝ ադամական կերտուածքին, ասել է՝ գրողի համար ցանկալի ելակէտին.

«Ուզում եմ տեսնել, թէ ով է այդ հասարակը, որ իրեն այդպէս սիրաշահում, իրեն կորցնելուց այդպէս վախենում, իրենով սպառնում, իրենից զգուշանում, աղայաբար այդպէս կարեկցում ու աղայաբար քամահրում, իրեն այդպէս կռան են դարձնում եւ զնդան են դարձնում, իր հնազանդ լռութեան վստահ հաշուարկով՝ իր անունից ու իր դէմ արշաւանքի են ելնում խօսքի ու զէնքի տիրակալները: Բայց կը կարողանա՞մ, դուք կարո՞ղ էիք, խօսքի ու արկի այս տարափի տակ կանգնել ու անկողմնակալօրէն տեղեկացնել, թէ «այստեղ հասարակներ չեն ու հայեր չեն, այստեղ դուք ինքներդ էք», երբ ինձ խոցել են հենց որպէս հայի ու հասարակի, երբ իրենց ամբոխով ոտնատակ են տուել իմ «ամբոխը», որի մնացորդը 70 տարի անց այսօր էլ երկրից երկիր է փախչում եւ հայրենիք չի գտնում ու չի գտնելու: Ողբերգակի փոխարէն ես չպիտի՞ դառնամ ողբերգութեան շարքային զոհ»[4]:

Դրսեւորւում է ոչ միայն կերպարի ընտրութեան խնդիր, այլեւ, որ աւելի կարեւոր է, սեփական գրականութեան եւ շարունակելիքի հանդէպ որդիական, գրողական տագնապ, որ չրջափակում է նոյն այդ ասելիքը: Եւ հեղինակը չի տեսնում իր սեփական գրականութեան վաղուայ օրը, ինչը դառնում է այդ գրականութեան չգոյութեան առհաւատչեան, հեղինակի պարտութեան «ինքնախոստովանութիւնը»: Նմանատիպ վերաբերմունքը հեղինակի ոչ թէ պարտութեան, այլ լռութեան արտայայտութիւնն է: Բայց կայ եւ Գրականութեան՝ Խօսքի եւ Խօսքարուեստի զգացողութիւնը:

Գրականութեան նման ընկալման դէպքում Մաթեւոսեանի առաջին պատուիրանն է դառնում «Սիրիր մերձաւորիդ»ը, աւելի շուտ՝ «Սիրիր ամէնեցուն»ը, եւ այս այլասիրութիւնը պատահական-զգացական ու ժամանակավրէպ դրօշակ չէ, այլ գրողի ու գրականութեան միակ, եզակի ու անկրկնելի կենսակերպ, քանի որ ամենայն կենդանի ու անկրկնելի, ամենայն շնչաւոր ու գոյ, նաեւ մարդը, աստուածային շնչի կրող է ու արարչագործութեան արդիւնք. «Իւրաքանչիւր մարդ դարերի աշխատանք է, հազար տարուայ գոյակցութիւն»[5]: *Ուրեմն եւ՝* «... գրականութիւնը փնտռում է Աստծու մարդուն: Փնտռում է մարդու անաղարտ վիճակը: Մարդը ծնւում է բնական,- *գրում է Մարտիրոս Սարեանը,*- յետոյ քաղաքակրթութիւնը շերտ առ շերտ նստուածք է տալիս մարդու մէջ, մարդն աղաւաղւում է:

Գրականութիւնը փնտռում է չաղաւաղուած մարդուն ու չաղաւաղուած փոխյարաբերութիւնները՝ մի կողմից չափազանցելով մինչեւ աբստրակցիա մարդու եւ փոխյարաբերութիւնների աղաւաղումը, միւս կողմից մարդկանց փոխյարաբերութիւնները ցուցադրելով անաղարտ, մաքուր, բնական, մինչեւ անգամ նախնական վիճակում»[6]: *Ահա եւ նախնական վիճակին հասնելու համար հարկ է շերտ առ շերտ մաքրել նստուածքը, տեսնել չաղարտուածը, իրաւ աստուածայինը, որ կայ ամէնի մէջ:*

Նախաստեղծ եւ քաղաքակրթուած մարդկանց միջեւ տարբերութիւնն այնքան էլ մեծ չէ՝ ըստ Կարլ Գ. Եունգի. «... հնամենի հոգեբանութիւնը ոչ միայն նախնական, այլեւ ժամանակակիր, քաղաքակիրթ մարդու հոգեբանութիւնն է, բայց դրա տակ գիտակցւում են ոչ թէ իւրաքանչիւր քաղաքակիրթ անհատի առանձին դրսեւորումները, [այլ այն՝ որ], չնայած [նրա] գիտակցութեան

բարձր աստիճանին, [նա] հոգեկանի աւելի խորունկ շերտերում դեռ մնում է նախնական մարդ»[7]։

«Փոքր», նախնական ու անաղարտ մարդու այս չափանմուշը առաջին հերթին կեանքից է գալիս, կեանքն ու իրականութիւնն են գրականութեան նիւթն ու արտացոլման ելակէտը.

«...Այդ փոքրիկ մարդիկ ... այնքան մեծ չեն՝ որ երեւային իմ եւ ձեր տեղերից ու բոլոր կողմերից, բայց եւ շատ են, ամէն մէկիս կեանքում՝ գոնէ մի քանիսը, եւ շատերս ու բոլորս ենք այդ փոքր մեծ մարդը, մեզնում եւ մեր մէջ եղել է ու կայ՝ որպէս հայր, ընկեր, կին, որդի, կողմնակի անծանօթ, ժողովուրդ: ... նրանք մի մեծ առաւելութիւն ունեն՝ շատ են, ժողովուրդ են, ինքը ժողովուրդն են՝ որ անբարոյականութիւնից որպէս բնազանցութիւնից է խորշում, այլապէս մեր կեանքը կեանք չէր լինի եւ կեանքն առհասարակ չէր լինի: ... Ըստ ժողովրդի, ժողովրդով ստեղծուած մեր իսկ կերպարներով է կարելի վերականգնել կորսուած բարոյականութիւնը»[8]: *Ասուածն ասելուց դեռ տարիներ առաջ էր ձեւակերպուել՝ որպէս որոշակի աշխարհայեացք, վերաբերմունք ու համոզմունք.* «...Առասպելի ջրհեղեղը եթէ կրկնուէր՝ Նոյեան պէս կարող էի վերստեղծել հողագործութեան ու անասնապահութեան մեծ մշակոյթները, եւ մարդկանց յիշողութիւնը եթէ յանկարծ խաթարուէր՝ ազգականներիս ու երկրացիներիս այն օրերի վարքից կարող էի նորից ժողովել մարդկային բարոյականութեան օրէնսգիրքը»[9]։ *Կամ՝* «... Եւ եթէ ինչ-որ բան պատահէր մարդկութեան յիշողութեանը, ես կարող էի իմ համագիւղացիների պատկերով ու նմանութեամբ, նրանց այն ժամանակուայ կեանքի պատկերով նորից ժողովել մարդկային բարոյականութեան օրէնսգիրքը…

Ես կը ցանկանայի հնարել հիասքանչ շատ մարդկանց, եւ այդ դէպքում տեղ չէր մնայ վատ մարդկանց համար…»[10]։ *Ըստ էութեան այս նոյն զգացողութիւնից է ծնուել Անդրէյ Բիտովի «Ցեռգրութիւն. Տասնհինգ Տարի Անց» խոհագրութիւնը՝ նուիրուած Մաթեւոսեանի ստեղծագործութեանը եւ նրա գրականութեան արարչագործական խորհրդին*[11]։ *Այս նոյն զգացողութիւնը կայ Ֆելիքս Մելոյեանի արձանագրած խօսքում.* «... Եւ քանզի իր հերոսների մէջ արարիչ տեսաւ եւ օժտեց դրանց արարչագործութեամբ, անտառամէջցի այդ հովիւները, այդ Անդրօն ու Աղունը, այդ Ալխօ բեռնաձին ու Սաթիկ գոմէշը, որ ծնուել, հայի առակը պատմել ու խաչուել էին գրի իրենց իրականութեան մէջ, յարութիւն առան իրական մեր կեանքում: Եւ հիմա այլեւս ոչ մենք, ոչ մեր զաւակներն ու զաւակների զաւակները չենք կարող յոգնատանջ այդ մաճկալներին ասել, թէ մեր կողքից մի՛ քայլէք, մեր բանին մի՛ խառնուէք ու մեր անունից մի՛ խօսէք»[12]։

Ասուածը նաեւ վերաբերմունք է Մաթեւոսեանի՝ առ գրականութիւնն ունեցած դիրքորոշմանը, որի ընթացքում դրսեւորւում է ոչ միայն սեփական՝ ինքնաստեղծ գրականութեան հանդէպ ունեցած վերաբերմունք, այլ նաեւ այլոց ստեղծածի գնահատութիւն. «Եթէ դժգոհ եմ մեր նորերից՝ ահա սրա համար, մակերեսային կեանքի պատկերը բերելու, մակերեսայնութեան եւ անզօրութեան, խեղճութեան համար: Խեղճութիւն է դա ի վերջոյ: Զօրութիւնն է պակասում, որ այդ մակերեսը կարողանան քերել ու հասնել ամենատակերի մարդ-աստծուն, որովհետեւ Աստուած երկնքում չէ, Աստուած մարդու մէջ է:

Ամենատակերից, ամենախորքերից է մարդը Աստծուն հանել, հեռացրել, երկնքում բնակեցրել: Այդ աղբի եւ շփոթուածութեան մէջ մարդ կայ, այլապէս չէինք լինի մինչեւ հիմա: Քանի՜ անգամ մարդը կանգնել է կատակլիզմների առջեւ եւ կարողացել է եզրով անցնել, շրջանցել: Իր միջի այդ Աստուածը, իր միջի Քրիստոսը նրան տարել է, այդուհանդերձ, բարութեան, սրբութեան, համբերելու, սիրելու, ներելու ճանապարհով»[13]:

Թերեւս նոյն կամ նմանատիպ ձեւակերպումներ գտնենք այն բոլոր անդրադարձներում, որ եղել են Մաթեւոսեանի ստեղծագործութեանը: Սակայն բոլոր դէպքերում կայ հեղինակային ելակէտը, որ է. «Իւրաքանչիւր իրական մարդ դարերի աշխատանք է, հազար տարուայ գոյակցութիւն, ծմակուտցի ցանկացած մարդու մէջ շեքսպիրեան ողբերգութիւն կայ, շիլլէրեան ճախրանք, տոլստոյական մաքրութիւն, էլ ինչո՞ւ պիտի մարդ յօրինեմ, կեանք յօրինեմ»[14]:

Ասել է՝ կեանքն է այն մեծ կենսատարածքը, ուր դրսեւորուած հասարակ, բայց դարերի կերտած կերպարաշարն է դառնում հեղինակային դիտումի առարկայ: Սրա վերամարմնաւորումն էլ կերպարի ընտրութեան տեսակէտից դառնում է հեղինակի նպատակը. «Մեր անկրկնելի, մեր մեծ, մեր մարդասէր, մեր անոխակալ, մեր Աստծոյ չափ բարի կերպարը եթէ ես կարողանամ մի քիչ սեւեռել գրականութեան մէջ, գրողական աշխատանքով իմ զբաղումը ես մի քիչ արդարացուած կը համարեմ»[15]:

Անկրկնելին մարդն է, իւրաքանչիւրը, այն փոքր տիեզերքը, որ կայ տիեզերքի մէջ եւ յաճախ նրանից բարդ է ու անըմբռնելի: Այս մարդու, ի մասնաւորի մարդկային հոգու անբաւ գաղտնիքների ու տարողութեան մասին նմանատիպ կարծիք ունի նաեւ Ի. դարի մտածողը. «Հոգին, լինելով աշխարհի եւ մարդկային անհատականութեան արտացոլքը, այնքան բազմակերպ է, որ գոյութիւն ունեն դրա դիտարկման անհաշիւ ասպարէզներ: Հոգեկանի հետ ամէն ինչ տեղի է ունենում հենց այնպէս, ինչպէս աշխարհի հետ. աշխարհի կանոնակարգումը մարդու հասանելիութիւնից դուրս է, այդ պատճառով էլ ամէնը, ինչ մենք այդ իմաստով ենթադրում ենք,- միայն հետաքրքրութեան սահմաններից դուրս ինքնաճիգ կանոններ են: Ամէն ոք կորզում է աշխարհի իր սեփական մասը եւ կառուցում է աշխարհի իր սեփական անհատական համակարգը՝ յաճախ անթափանցելի պարիսպներով, որի արդիւնքում որոշ ժամանակ անց նրան թւում է, ասես ինքը ճանաչել է աշխարհի իմաստն ու կառուցուածքը: Վերջաւորը երբեք չի ընդգրկի անվերջը: Հոգեկան երեւոյթների աշխարհը լոկ ամբողջական աշխարհի մասն է, եւ ինչ-որ մէկը կարող է պատկերացնել, որ, այսպէս ասած, անհատականութեան ուժերի ներածին չափով ինքն աւելի ճանաչելի է, քան աշխարհն ամբողջութեան մէջ: Բայց այս դէպքում հաշուի չի առնւում, որ հոգին աշխարհի միակ ամբողջական դրսեւորումն է եւ, ուրեմն, ողջ աշխարհային փորձի անմիջական պայմանը»[16]:

Այսքանից յետոյ ինչպէ՞ս կարող է Մաթեւոսեանը չբարձրաձայնել, որ «Իւրաքանչիւր խոնարհ աղջկայ մէջ թագուհի է նստած, իւրաքանչիւր տղամարդու մէջ կտրիճ է նստած, մշակ, ստեղծող: Մի խօսքով, ինչպէս որ Աստուած բոլորի մէջ է, այդպէս էլ իւրաքանչիւրն է արժանի ուշադրութեան եւ յարգանքի»[17]: ***Կամ՝*** «...Մարդը յաւերժօրէն նոր, մշտապէս անկրկնելի, անընդհատ

խուսափուկ է: Իւրաքանչիւր ոք արժանի է եթէ ոչ սիրոյ ու յարգանքի, ապա գոնէ խոր ուշադրութեան...»[18]:

Ուրեմն եւ լիովին ընկալելի է Մաթեւոսեանի ձեւակերպումը. «Գրականութիւնը պէտք է ուսումնասիրի կեանքը: Դա է նրա գլխաւոր առաքելութիւնը: Ես միշտ աշակերտ եմ զգում ինձ կեանքի առաջ: Եւ մասամբ՝ յաւիտենական պրովինցիալ: Գտածը միշտ ուրախութիւն է, կարեւոր չէ՝ ով է «հրամցրել»՝ սատանան թէ հրեշտակը: Եթէ չկայ ուսումնասիրութիւն, չկայ եւ գրականութիւն: Եթէ հեղինակի գիտելիքը համարենք վերջնական ու ապրիորի[19], ուրեմն նա ոչինչ չունի որոնելու, նրա խնդիրն է՝ «գեղեցիկ ինչ-որ բան» համակցելը արդէն յայտնի, գտնուած մասերից: Գրականութիւնն ընդամէնը բացատ է ջունգլիներում: Ջունգլիները մարդն է՝ իր բոլոր փոխկապակցութիւններով, Մեծ անբացատրելին: Եւ իւրաքանչիւր լուրջ գրական գործչի խնդիրն է այդ բացատը գոնէ մէկ քառակուսի սանտիմետրով մեծացնել, այլ ոչ թէ խրախճանել Ջունգլիից ազատուած տարածքում»[20]:

Մինչ այժմ փաստուածը ձեւաւորում է իւրայատուկ մի ընթացք, որ կարելի է պատկերացնել որպէս Կեանք-մարդ-գրականութիւն-կերպար շղթայ, ուր հասարակ մարդը գիտակցւում է որպէս չափման միաւոր, որի յանգոյն էլ կերտւում է կերպարը: Եթէ իրականութեան մէջ կայ մարդը, ապա գրականութեան մէջ դրսեւորւում է կերպարը: Ասել է՝ կերպարը մարդու պատկերացումն է, սրանով իսկ այն առարկայական ընկալման արդիւնք է: Սակայն այդ հասարակն այնքան էլ պարզունակ չէ, եւ երկու յատկանիշների (հասարակ եւ պարզունակ) միջեւ անհնար է հաւասարութեան նշան դնել: Սա է պատճառը, որ իր միտքը պարզելու համար Մաթեւոսեանը բարձրաձայնում է.

«Ասուած է, որ *գրականութիւնը կարօտ* է: Քարէդարեան անձաւների կարօտ, ապագայի կարօտ, ազատութեան, բռնութեան… ամէ՛ն, ամէն ինչի կարօտն է գրականութիւնը: Եղածի եւ չեղածի, լինելիքի եւ անհնարինի կարօտը, լաւի՛ կարօտը: Եթէ լաւը կայ՝ աւելի լաւի կարօտը: Գրականութիւնը օպոզիցիայի մէջ է կեանքի հետ (թէկուզ եւ լաւ կեանքի հետ) լաւի ի՛ր դիրքերից. այլապէս նա կը կորցնէր անվերջ յեղափոխական իր բնաւորութիւնը, կը կտրէր իր կապը կեանքի հետ եւ կը մեռնէր: Հիմա, երբ մարդկային բանականութիւնը սանձազերծուել է կաշկանդումներից եւ բացարձակ յաղթարշաւի է գնում, երբ թւում է, թէ աշխարհը հասել է գրականութեան երազած հեռուներին,- գրականութիւնը ներբողո՞ւմ է կեանքը: Ամէնեւին: *Գրականութիւնը փնտռում է մոնումենտալ մարդուն*»[21] (*ընդգծումն իմն է - Վ.Փ.*):

Ուրեմն խնդիրն աւելի է պարզւում, քանի որ այդ հասարակ կերպարն ըստ էութեան պիտի լինի հասարակ-կոթողային: Եւ այս «կոթողը» կանգնեցնում է յաճախ փոքր ու անզօր, մերկ թուացող մի գոյութիւն՝ Գրողը, ով տեսել է «Գրականութեան Աստծոյ երեսը».

«...Այս սիրելի-սարսափելի, խելացի-խելագար, հասկանալի-խճճուած աշխարհում դաժան բան է մերկ լինել, լինել աշխարհի մերկացած նեարդը՝ գրող: Սպիտակ թղթի առջեւ ամէն վայրկեան կարելի է կաթուածահար լինել:

Գրողն ի՞նչ է անում. աշխարհն իր ուզածի պէս չէ, ուզում է աշխարհը բերել իր ուզած տեսքին: Դա վեր էր ֆաշիզմի ուժից, բոլոր հանճարներն ու շիզոֆրենիկները իրենց գլուխը կորցրել են դրա վրայ, իսկ ահա մի խեղճուկրակ կերպարանք, անունը՝ գրող, ունեցածը՝ թանաք, նստել է եւ

ուզում է իր տեսքին բերել այս քառասային աշխարհը: Եւ մինչ հիմա այն է արել, որ փշուր-փշուր, փշուր-փշուր ինչպէս գրանիտից՝ կերտել է Քրիստոս, սոսկական ծննդաբերողից կնոջը դարձրել է կուռք, սիրելի է դարձրել Յունաստանը, Պարսկաստանը, Իսպանիան, հին կանէփի դաշտ Ռուսաստանը դարձրել է աշխարհին գրականութիւն տուող Ռուսաստան: Առանց «Աբու-Լալա Մահարու» անապատը կը լինէր միայն աւազուտ: Մարդատեաց աշխարհը մարդասիրացել է: *Գրականութիւնը մարդկութեան կարօտն է կեանքին:* Մոնումենտալացնելով՝ գրականութիւնը մեզ կարօտել է տալիս մեր կողքին իսկ գտնու-ղ մարդուն, հատը երեսուն կամ յիսուն կոպէկ արժեցող շուկայի վարդը դար-նում է քնարական.- Աստծուն հաւասար արարիչ է Գրականութիւնը՝ չնայած ամէն մի Գարսիա Լորկայի կարող է շանսատակ անել ամէն մի լէյտենան-իկ, ամէն մի Սարոյեանի սողալ կը հրամայի ամէն մի վաշտապետ»[22] (*ընդգծումն իմն է - Վ.Փ.*):

Եւ մարդու տեսակը դառնում է այլատեսակ: Ըմբոստութիւնը հաստատւում է խոնարհութեամբ, իսկ խոնարհութիւնը այլոց կողմից գիտակցւում է որպէս բնական վիճակ, այնինչ այդ խոնարհութեան մէջ է ամենաըմբոստութիւնը: Բայց եւ մարդը չի ուզում ձեւախեղուել: Իր սէրն ու ազատութիւնը, մարդկային նկարագրի ամենաանեղծ եզրերը նա պահում է իր մէջ՝ չփորձարկելով իր արարքն ու յուշը այլոց միջամտութեամբ: Ու ամբողջանում, առկայծում ու մարում, բայց չի կորչում մի Թադուկ Տուտու (Գրիգոր Զօհրապ), մի Դիլան ու Խոնարհ ու Տիգրանուհի (Ակսէլ Բակունց), մի Սիմոն ու Աղուն՝ փոքր թուացող մարդիկ, որոնք են աշխարհի ու գոյի մերանը, եւ որոնց մասին է Գիրը: Այստեղ է ճչում հարցը. «...Եթէ մանաւանդ գրող ես, ընդունո՞ւմ ես ջլուտների եղբայրութիւնը, քեզ հաւասար նրանց գահընկեցութիւնը»[23]:

Մաթեւոսեանի արուեստի գերագոյն արժանիքը թերեւս այն է, որ նա կարողանում է ընթերցողին ներքաշել մասնաւորապէս մարդկային-կերպարային ճակատագրից ներս՝ նրան անհաղորդ չթողնելով այդ ճակատագրին, քանի որ ամենախորքը բոլորի յենման կէտն է:

Մաթեւոսեանը մարդու տեսակի մէջ կարեւորում է նաեւ ազգայինը, հայը, քանի որ այն իր մէջ կրում է իւրայատուկը, որ թերեւս լեզուից, տարազից, կեցութեան կերպից դուրս է եւ կերտուել է դարերի ու հազարամեակների ընթացքում: Նա բացայայտում է մեզ եւ ընդհանրապէս մեր տեսակը, դրանով իսկ՝ հայոց կեցութեան խորհուրդը.

«Սա [*հայեցիութիւնը*] մեր գրականութեան միակ պարտադիր պայմանն է եւ չի դիպչում, չի բախւում, չի վիրաւորում այլ շահերի եւ այլ ազգերի, քանի որ ինչքան հայեցիութիւն՝ այնքան մարդկայնութիւն, ինչքան աւելի իմ մասին՝ նոյնքան աւելի ճիշտ քո մասին, դէպի մեր խորքը: Այսօրուայ համաշխարհային գրականութիւնը առհասարակ աշխարհի մասին գրականութիւնից, ուրիշների մասին պատմող գրականութիւնից վերաճում է խոստովանութեան, ինքնախոստովանութեան գրականութեան, իսկ խորքում բոլորս ենք մաքուր եւ մաքրութեամբ նման իրարու»[24]:

Սակայն այս ամէնից դուրս եւ այս ամէնից վեր կայ այլ ճշմարտութիւն, որ աճում է որոշակի պայմանաձեւերից ու որոշակի իրողութիւններից անդին: Ահաւասիկ. «Պարզւում է, որ իրականութիւնը չէ գրականութեան օբեկտը, այլ ինքը՝ գրողն է»[25], *ապա եւ՝* «Իսկ գրականութեան մէջ միակ ճշմարիտ պա-

տասխանը մէկն է՝ գրողը գրի մէջ է»[26]։ *Այսքանից յետոյ կարող ենք փաստել, որ Աղունը, Սիմոնը, Օհանը, Ռոստոմը, Շուշանը, Սաթիկ գոմէշը, Ջանդառ ու Սիրուն Թեւիկները... նախ եւ առաջ գրողի մէջ են, ով իր մէջ կրում է հասարակը, աստուածայինը, կոթողականը.* «Եւ ուրեմն ի՞նչ գեղեցիկ են նրանք, ովքեր մարդու համար գրում են ի՛ր խօսքը, մարդու մէջ բացում են ի՛ր լոյսը, արձակում ի՛ր ձգտումը։ Պիտի ցանկանայի նոյնազօր եղբօր նման միանալ նրանց եւ իմ անձնական ու ազգային թուլութիւնը չբացայայտել, քանի որ երկրի վրայ ինչ որ լինում է՝ լինում է նախ խօսքի մէջ»[27]։

Քաղաքերուածը է՛ւ մարդու, է՛ւ իր ստեղծածի, է՛ւ կերպաւորածի զգացմունքային-գնահատողական իմաստաւորում է՝ խորապէս գիտակցուած, մէկ միասնական գեղագիտութեան եւ աշխարհայեացքի արտայայտութիւն։

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

---

[1] *Հրանտ Մաթեւոսեան, Սպիտակ Թղթի Առջեւ, Երեւան, «Հայագիտակ»*, 2004, *էջ* 121։
[2] *Նոյն, էջ* 7։
[3] *Նոյն, էջ* 203։
[4] *Նոյն, էջ* 27։
[5] *Հրանտ Մաթեւոսեան, Ես ես եմ, Երեւան, «Ոսկան Երեւանցի»*, 2005, *էջ* 370։
[6] *Մաթեւոսեան, Սպիտակ Թղթի Առջեւ, էջ* 43։
[7] K. G. Yung, *Dukh V Chiloveke, Iskusstve I Literature* (*Ոգին մարդու, արուեստի եւ գրականութեան մէջ*), *Մինսկ, «Խորվեստ»*, 2003, *էջ* 231։
[8] *Մաթեւոսեան, Ես ես եմ, էջ* 147-148։
[9] *Մաթեւոսեան, Սպիտակ Թղթի Առջեւ, էջ* 5։
[10] *Մաթեւոսեան, Ես ես եմ, էջ* 285։
[11] *Տե՛ս՝ Գրական Թերթ, թիւ* 2, 15.02. 2002։
[12] *Ֆելիքս Մելոյեան, «Հրանտը», Գրական Թերթ, թիւ* 42, 2.12. 2005։
[13] *Մաթեւոսեան, Ես ես եմ, էջ* 510։
[14] *Նոյն, էջ* 371։
[15] *Նոյն, էջ* 190։
[16] Yung, *էջ* 186։
[17] *Մաթեւոսեան, Ես ես եմ, էջ* 318։
[18] *Նոյն, էջ* 183։
[19] *Լատիներէն՝*a priori - *ի սկզբանէ*։
[20] *Նոյն, էջ* 233։
[21] *Մաթեւոսեան, Սպիտակ Թղթի Առջեւ, էջ* 42։
[22] *Նոյն, էջ* 31։
[23] *Նոյն, էջ* 120։
[24] *Մաթեւոսեան, Ես ես եմ, էջ* 183։
[25] *Նոյն, էջ* 504։
[26] *Նոյն, էջ* 510։
[27] *Մաթեւոսեան, Սպիտակ Թղթի Առջեւ, էջ* 29։

THE CHARACTER SELECTION OF HRAND MATEVOSYAN
(Summary)

VALERY PILOYAN
vahagp@mail.ru

The work of every writer reflects not only reality but also the way the author feels and expresses himself. Character choice is very important in this regard. Matevosyan's characters are not simply one of the mob or multitude. Each character is an individual with a personality, and has a concrete human destiny. For Matevosyan the starting point in selecting his characters, is the ordinary untarnished man, who opposes oppression and violence. Matevosyan selects the innocent human being in his environment and does not reshape his characters. Matevosyan's character can be depicted as a continuous chain of Life-Man-Literature-Character.

The supreme value of Matevosyan's literary art is his power to draw the reader into the human destiny of his character and to connect the reader to that destiny.